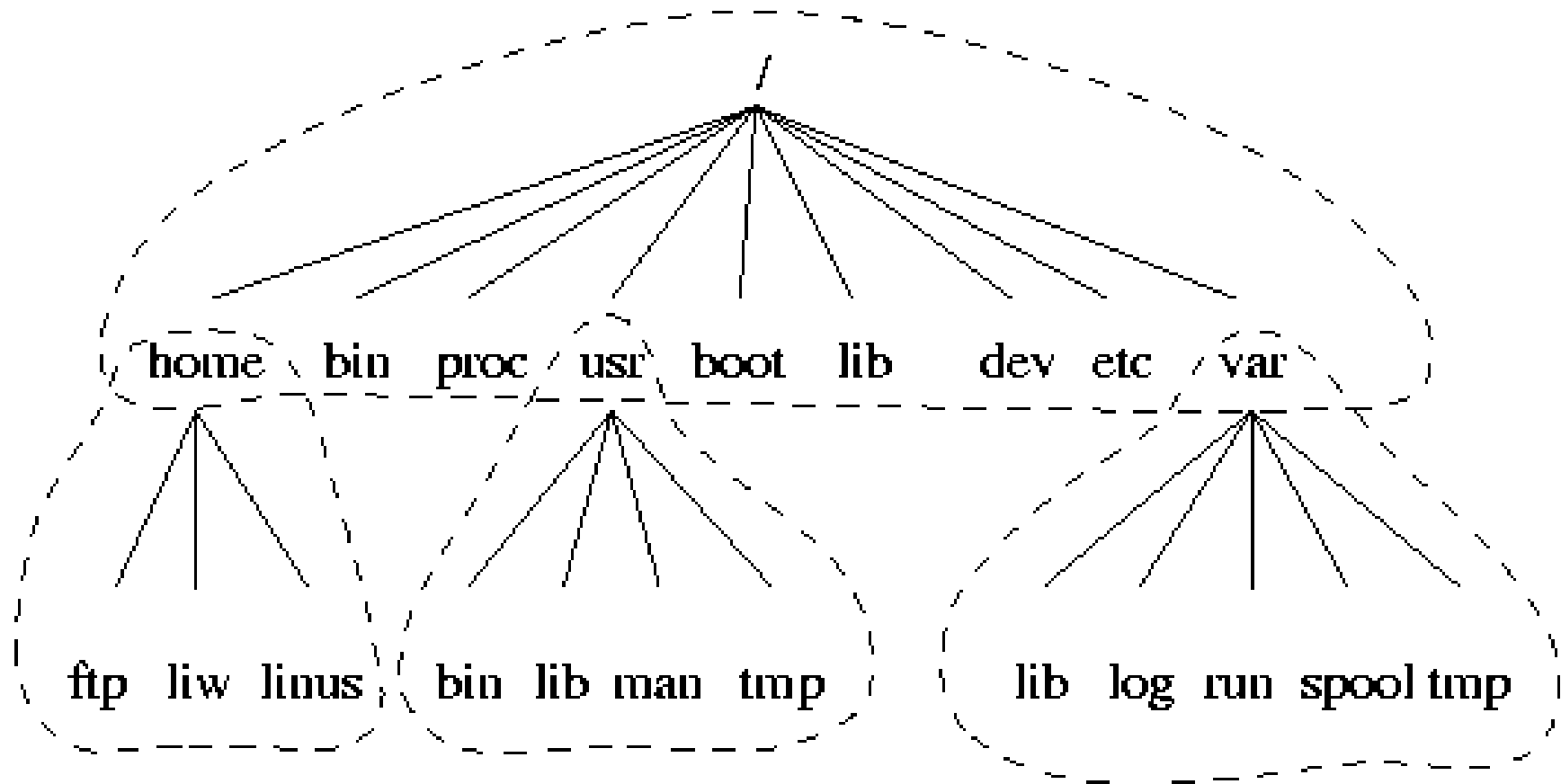

Failisüsteemide haldamine

Fail (*file*)

- Failid on organiseeritud ühte puusse, tipp on /
- Kõik on fail
  - fail, välisseade, mälu, protsessidevaheline kanal
- Faile on mitut tüüpi
  - tavaline fail, kataloog, erifail (seadmefail, toru, link, pistik)
- Igal failil on
  - andmeosa (võib ka puududa)
  - sõlm (*inode*), milles on info faili kohta:
    - UID, GID, faili tüüp, viimase pöördumise, muutmise, sõlme muutmise aeg, suurus, juurdepääsuõigused, link andmeosale
  - vähemalt üks nimi mingis kataloogis

Kataloog

- Kataloog on eritüübiline fail
- Sisaldab failinime-sõlme paare
- Moodustavad hierarhilise struktuuri
- Igas kataloogis on kaks eritähendusega faili
  - link kataloogi enda sõlmele
  - link vanem-kataloogi sõlmele

Kataloog, sõlm, andmed

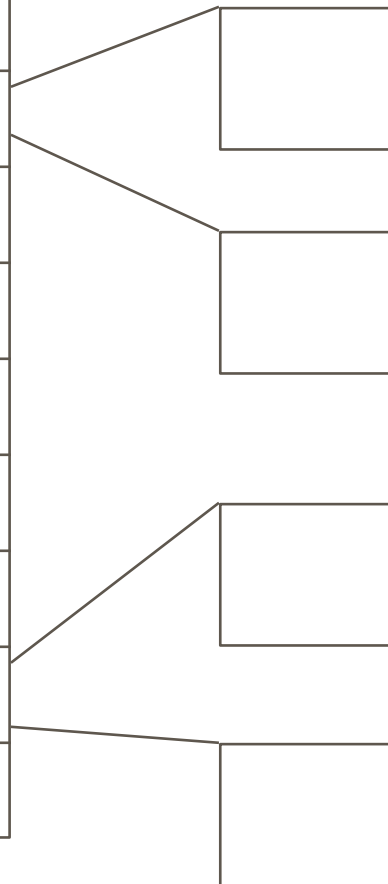
Kataloog

fail1	5664
fail2	15664
fail3	3576
fail4	5664

Sõlmede tabel

3576
5664
15664

Andmeplokid

Seadmefailid

- Programmide jaoks on seadmed tavalised failid
  - Nendesse saab kirjutada, neist saab lugeda
- Tavaliselt asuvad kataloogis /dev/
- Faili suuruse lahtris peetakse meeles seadmefaili 'major' ja 'minor' numbrid
- Major ja minor numbri kombinatsioon määrab kasutatava draiveri operatsioonisüsteemi tuumas
- Seadmefaile on kahte tüüpi:
  - sümbolseadmed – *character device* (terminal, printer), jadaseadmed
  - plokkseadmed – *block device* (kettad)

Jäik link (*hard link*)

- samale sõlmele võib viidata mitu kataloogikirjet
- sõlmedes peetakse arvet linkide arvu kohta
- fail kustutatakse füüsiliselt siis, kui
  - kustutatakse viimane link NING
  - fail on suletud
- saab teha ainult failidele samas failisüsteemis
- ei saa teha kataloogidele
- saab luua korraldusega
`ln olemasolev_failinimi uus_failinimi`
- võtab ruumi ainult kataloogikirjes
- Näiteks */bin/unzip* ja */bin/zipinfo*, */bin/pigz* ja */bin/unpigz*

“Pehme” (*symbolic*) link

- Seob failinime olemasoleva failinimega
- On ise fail, mille sisuks on viidatav failinimi
- Võtab ruumi nii kataloogikirjes kui ka ≥ 1 andmeploki
- Algne (viidatav) fail “ei tea” pehme lingi olemasolust, faili ei pruugi isegi olemas olla
- Pehmel lingil puuduvad pääsuõigused
- Saab teha kataloogidele ja teistesse failisüsteemidesse
- Saab luua korraldusega

```
ln -s olemasolev_failinimi uus_failinimi
```

- Näiteks /usr/tmp, /etc/init.d, /bin/sh

Pääsukontroll

d r w x r w x r w x

faili omaniku grupi teiste
tüüp õigused õigused õigused

r lugemisõigus
w kirjutamisõigus
x käivitamisõigus

s setUID, setGID
t 'sticky' bit

Loabittide tähendused

Loabitt	Tähendus failile	Tähendus kataloogile
r	Faili sisu saab lugeda	Saab kuvada kataloogi sisu (ls)
w	Faili sisu saab muuta (faili saab üle kirjutada)	Kataloogis saab faile luua, kustutada ning ümber nimetada
x	Faili (programm) saab käivitada	Kataloogi saab kasutada (sõlme leidmiseks) (cd)
SUID (s)	Programm käivitub faili omaniku õigustes	- (ei oma tähendust)
SGID (s)	Programm käivitub faili grupi õigustes	Kataloogi loodavad failid saavad kataloogi grupi
Sticky (t)	– (oli: programm jääb peale töö lõpetamist mällu)	Faile saab muuta ja kustutada vaid omanik

Pääsuõiguste muutmine (*chmod*)

- Õigusi saavad muuta ainult faili omanik ja root

```
chmod A#B failinimi
```

A Kelle õigusi tahad muuta

u (omanik) g (grupp) o (teised) a (kõik)

Kuidas tahad õigusi muuta

- (ära võtta) + (juurde anda) = (täpselt määratleda)

B Õigus(ed)

r (lugemine) w (kirjutamine) x (käivitamine)

s (SUID, SGID) t (sticky bit)

Näiteks: `chmod ug+w failinimi`

`chmod o=rx failinimi`

Sümbolilised ja numbrilised pääsuõigused

-	r--	----	----	0400
-	-w-	----	----	0200
-	--x	----	----	0100
-	----	r--	----	0040
-	----	-w-	----	0020
-	----	--x	----	0010
-	----	----	r--	0004
-	----	----	-w-	0002
-	----	----	--x	0001
-	--s	----	----	4000
-	----	--s	----	2000
-	----	----	--t	1000

Numbriline pääsuõiguste muutmine

d	r	w	x	r	w	x	r	w	x	
	4	2	1	4	2	1	4	2	1	rwX bitid
			4			2			1	st bitid

`chmod %### failinimi`

on pääsuõigus numbrina (0-7)

`rwX = 7`

`rw- = 6`

`--- = 0`

% on SUID, SGID, sticky pääsuõigus numbrina

`SUID+SGID = 6`

Näiteks:

`$ chmod 4754 filee` - faili „filee“ loabitid sätitakse

`-rwsr-xr--`

Uute failide pääsuõigused

`umask $$$` määrab pääsuõiguse uutele failidele

`$$$ = 666` - pääsuõigus (failil)

`$$$ = 777` - pääsuõigus (kataloogil)

Näiteks:

`$ umask 022` - uued failid tekivad õigustega 644
- uued kataloogid tekivad õigustega 755

`$ umask 002` - uued failid tekivad õigustega 664
- uued kataloogid tekivad õigustega 775

Omaniku muutmine (*chown*)

- Muudab faili omaniku ja/või grupi
- Faili omanik saab muuta ainult (faili) gruppi
  - omanik peab ise kuuluma uude gruppi
- Root saab muuta nii faili omanikku kui gruppi

```
chown omanik[:grupp] failinimi
```

```
chgrp grupp failinimi
```

Access Control Lists (ACL)

- Linux toetab ka ACL-e lisaks tavalisele loabittidepõhisele pääsukontrollile

- Käsud

- `getfacl` - faili ACL vaatamine

- `setfacl` - faili ACL muutmine

- Näide:

- `| setfacl -m u:kasutaja:r failinimi`

- `| getfacl failinimi`

- Vaata ka:

- `| man acl`

- `| man setfacl`

ext[234] failisüsteemi atribuudid

```
chattr mode fail(id)
```

- Võimaldab anda failidele lisapiiranguid/omadusi

- a saab avada ainult lisamiseks (append)

- i read-only fail (immutable)

- S fail kirjutatakse kettale ilma puhverdamata (sync)

- On veel teisi atribuute ja neid lisandub tulevikus

```
vt man chattr
```

- Lisaatribuutide vaatamine

```
lsattr fail(id)
```


Kasutatava kettaruumi loomine

■ Kettaseadme ühendamine, jaotise loomine

/dev/hd*, /dev/sd*, /dev/md*, /dev/dm*

fdisk /dev/sda

- võimaldab redigeerida partitsioonitabelit

parted /dev/sda

- võimaldab redigeerida partitsioonitabelit

lvm, system-config-lvm

- LVM loogiliste kettaosade haldamine

■ Failisüsteemi loomine

mkfs -t vfat /dev/sdb

mkfs -t ext4 /dev/sda3

■ Failisüsteemi ühendamine

mount /dev/sda4 /mnt/proov

Failisüsteemi loomine (*mkfs*)

```
mkfs -t type [options] device
```

- Linux toetab paljusid erinevaid failisüsteemi tüüpe
  - minix, ext, ext2, ext3, ext4, msdos, iso9660, vfat, ntfs, reiserfs, xfs, btrfs, ...
  - proc, devpts, tmpfs, ...
  - nfs, nfs4, smbfs, cifs, ncpfs,...
- `device` on seadmefail kataloogist */dev*
/dev/sda1, /dev/fd0

Failisüsteemi ühendamine (*mount*)

- Failisüsteemi saab kasutada ainult siis kui ta on ühendatud (monteeritud, *mounted*)
- Failisüsteem (seadmefail) ühendatakse mingisse kataloogi, mida nim. *ühenduspunktiks* (*mount point*).

```
mount -t type -o op1,op2 seadmefail ühenduspunkt
```

- Võimalikud parameetrid (op1,op2)
  - *ro, rw, nodev jt*

- Lahtiühendamine

```
umount seadmefail või umount ühenduspunkt
```

- Failisüsteemi kasutava protsessi väljaselgitamine, kui lahtiühendamine ei õnnestu

```
# fuser -mv /dev/seadmefail
```

Automaatne ühendamine (*/etc/fstab*)

```
/dev/sda3 /home ext4 nodev,nosuid 1 2
```

- Määrab OS-i käivitumisel automaatselt ühendatavad failisüsteemid
- Vorming
  - failisüsteem (seadmefail)
  - ühenduspunkt
  - failisüsteemi tüüp
  - parameetrid
  - parameeter käsule *dump* (0, 1)
  - järjekorraparameeter failisüsteemi kontrollimise käsule *fsck*

Plokkseadmete nimed

- Plokkseadmete faile tekitab /dev-kataloogi alla udev-alamsüsteem. Dünaamiliselt.
- Klassikalised nimed
  - /dev/sda – esimene SCSI ketas
    - /dev/sda1, /dev/sda2 ... - partitsioonid seal
    - /dev/sdb – teine SCSI ketas
    - /dev/vda, /dev/vdb – virtuaaliseeritud ketas
- Probleem – ketta nimed ei pruugi jääda alati samaks
  - uue ketta ja/või -kontrolleri lisamisel
  - ketta tõstmisel teise kontrolleri või juhtme külge või ka nt SCSI-aadressi muutmisel

Plokkseadmete nimed

- Kas on ka midagi püsivat, mida kirjutada `/etc/fstab` faili?
- Variant1 – udev seadistustes sättida reeglitega kindlale seadmele kindel seadmefail (kasutatakse vähe)
  - udev seadistus asub kataloogis `/etc/udev` ja `/usr/lib/udev`
  - vt ka `man udev`

Plokkseadmete nimed

- Variant2 – udev-alamsüsteem tekitab dünaamiliselt veel 4 komplekti nimesid
  - LABEL – peaaegu igale failisüsteemile saab panna nime (salvestatakse failisüsteemi alguses) – udev loob seadmefailid kataloogi `/dev/disk/by-label`
  - ID – riistvara seerianumbri järgi – udev loob seadmefailid kataloogi `/dev/disk/by-id/`
  - PATH – riistvara kuuluvuse järgi alamsüsteemide alla – udev loob seadmefailid kataloogi `/dev/disk/by-path/`
  - UUID – failisüsteemile genereeritakse selle loomisel unikaalne nimi (Universally Unique Identifier), mis peaks olema unikaalne vähemalt süsteemi piires ja püsiv (hoitakse failisüsteemi alguses). udev loob seadmefailid kataloog `/dev/disk/by-uuid/`
  - GPT partitsiooniskeemi kasutamine lisab veel kaks viitamise skeemi
    - `by-partlabel`
    - `by-partuuid`

Plokkseadmete nimed (*/etc/fstab* -s)

■ Niisiis tuleks rea

```
/dev/sda3 /home ext4 nodev,nosuid 1 2
```

■ asemel kirjutada hoopis näiteks

```
UUID=650eb591-f4b6-41dc-918d-0f906ba34425 /home ext4 nodev,nosuid 1 2
```

■ Juhusliku UUID genereerib käsk

- `uuidgen`

■ Loodud failisüsteemi UUID saab vaadata olenevalt failisüsteemist

- `tune2fs -l /dev/sda3` - ext2, ext3, ext4 korral

- `xfs_admin -u /dev/sda3` - xfs korral

■ Tuleb jälgida, et failisüsteemi muutmisel (nt suurendamisel) võib mõnel juhul UUID muutuda. Sel juhul tuleks `/etc/fstab` käsitsi muuta.

Kettakasutuse vaatamine

■ Failisüsteemide kaupa

`df [-i] [-h]`

■ `i` näita sõlmede kasutust

■ `h` näita arusaadavamas vormis (kilo-, mega-, gigabait)

■ Kataloogide kaupa

`du [-s] [-h] [...]`

■ `s` näita summaarset kettakasutust kataloogis

■ `h` näita arusaadavamas vormis (kilo-, mega-, gigabait)

Failisüsteemide parandamine

- tehakse **lahutatud(!)** failisüsteemiga
- *fsck* - kontrollib ja parandab failisüsteemi
  - fsck [-t type] [-a] failisüsteem
  - ext2,3,4 failisüsteemi korral pannakse leitud kodutud plokid failidesse kataloogis */lost+found*
- *badblocks* - kontrollib plokkseadme füüsilist olukorda
  - *Read-only* test – ainult loeb kettaplokke
  - *Read-write* test
    - *destructive* – algseid andmed ei säilitata!
    - *Non-destructive*

```
badblocks -v /dev/vg0/proov
```

Harjutus: kataloogi ümbertõstmine

Ül. Kasutajate kodukataloogide (/home) ümbertõstmine

uue jaotise tegemine	<code>fdisk /dev/sda</code>
failisüsteemi loomine	<code>mkfs -t ext4 /dev/sda3</code>
(failisüsteemi kontroll	<code>fsck /dev/sda3)</code>
ajutine ühendamine	<code>mount /dev/sda3 /mnt</code>
failide kopeerimine	<code>cp -a /home/* /mnt</code>
identsuse kontroll	<code>diff -r /home /mnt</code>
<i>/etc/fstab</i> redigeerimine	
<code>/dev/sda3 /home</code>	<code>ext4 defaults 1 2</code>
vana ümbernimetamine	<code>mv /home /home.old ; mkdir /home</code>
ümberronteerimine	<code>umount /mnt</code> <code>umount /home</code> <code>mount /home</code>
vana kustutamine	<code>rm -rf /home.old</code>

Harjutus: kataloogi ümbertõstmine

Ettevalmistus – LVM köitegrupi loomine

```
fdisk /dev/sda          luua partitsioon /dev/sda4 üle kogu vaba
                        ruumi (vajadusel restart)

# lvm

> pvcreate /dev/sda4    loome LVM füüsilise köite

> vgcreate vg0 /dev/sda4  loome LVM köitegrupi

> lvcreate -L 4G -n home2 /dev/vg0 loome loogilise köite 'home2'

> quit

#
```

Harjutus: kataloogi ümbertõstmine

Ül. /home kataloogipuu ümbertõstmine (LVM)

(uue köite tegemine	<code>lvcreate</code> või <code>system-config-lvm</code>)
failisüsteemi loomine	<code>mkfs -t xfs /dev/vg0/proov</code>
(failisüsteemi kontroll	<code>xfs_repair /dev/vg0/proov)</code>
ajutine ühendamine	<code>mount /dev/vg0/proov /mnt</code>
kodude kopeerimine	<code>cp -a /home/* /mnt</code>
identsuse kontroll	<code>diff -r /home /mnt</code>
<i>/etc/fstab</i> redigeerimine (et ühendataks automaatselt)	
<code>/dev/vg0/proov /home xfs defaults 1 2</code>	
vana ümbernimetamine	<code>mv /home /home.old ; mkdir /home</code>
(ümbermonteerimine	<code>umount /mnt</code>
	<code>umount /home</code>
	<code>mount /home</code>
	avatud failid!)
Peale restarti peaks uus FS monteeritama /home alla	<code>reboot</code>

Ketta kasutuskvoodid - *quota*

- Võimaldab piirata kettakasutust

- Eraldi igas failisüsteemis
- Kasutajate kaupa
- Gruppide ühiste piirangute kaupa

- Mõisted

- soft limit   piir, mille puhul hoiatatakse
- hard limit   piir, millest üle minna ei saa
- grace time   aeg mille jooksul võib "pehmet piiri" ületada

Kettakvootide kasutamine (**ext[234] fs**)

- failisüsteemi kvootide sisse/välja lülitamine
  - failisüsteem tuleb ühendada parameeteriga *usrquota* ja/või *grpquota*
redigeerida faili */etc/fstab*
  - andmebaaside *aquota.user* loomine:
quotacheck -a
  - kvootide süsteemi reset:
quotaoff -a; quotaon -a
- piirangute ületamise kontrollimine:
repquota -a
- kettakvoodi seadmine
edquota kasutaja
või
setquota kasutaja limiidid failisüsteem

Kettakvoodi seadmine XFS fs-ga

- Võimaldab sättida kvoote kasutaja, grupi ja/või projekti (kataloogihierarhia) põhiselt
- `man mount`
- `man xfs_quota`
- Abimaterjal
<https://www.thegeekdiary.com/how-to-enable-disk-quotas-on-an-xfs-file-system/>
-

S.M.A.R.T.

Self-Monitoring, Analysis and Reporting Technology

Kõvaketta diagnostika ja seisukorra hindamine

- CentOS/Rocky Linuxis pakk 'smartmontools'
- `käsk smartctl`
- `smartctl -a /dev/sda – info`
- `smartctl -t short /dev/sda – ketta lühike test`
- `Vt man smartctl`
- `smartd` – daemon SMART info monitoorimiseks, häiretest teavitatakse administraatorit e-maili teel

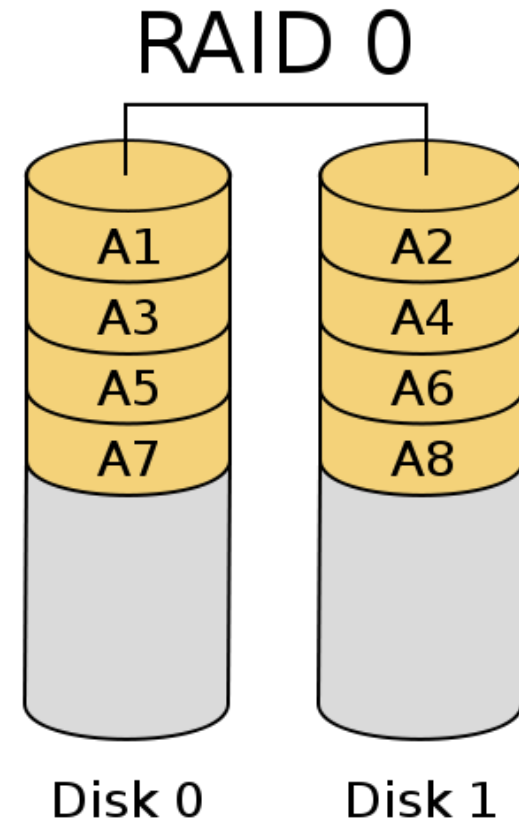
RAID

- Redundant Array of Inexpensive (Independent) Disks
- RAIDi tasemed
  - RAID 0
  - RAID 1
  - RAID 2 (ei kasutata)
  - RAID 3 (ei kasutata)
  - RAID 4 (ei kasutata või kasutatakse väga vähe)
  - RAID 5
  - RAID 6
  - RAID 0+1, RAID 10
  - RAID 15, RAID 51, RAID 60,...

RAID 0

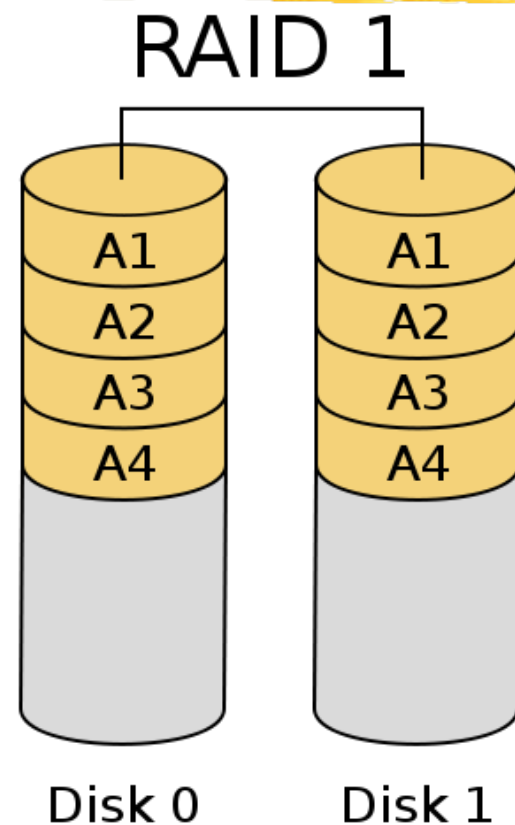
- Striping (block level)
  - Mahutavus: n
    - | st $n * \text{väikseima ketta mahutavus}$
  - Kiirus
    - | lugemisel – suurepärane
    - | kirjutamisel – suurepärane
  - Veakindlus – olematu

RAID 1

■ Mirroring (Duplexing)

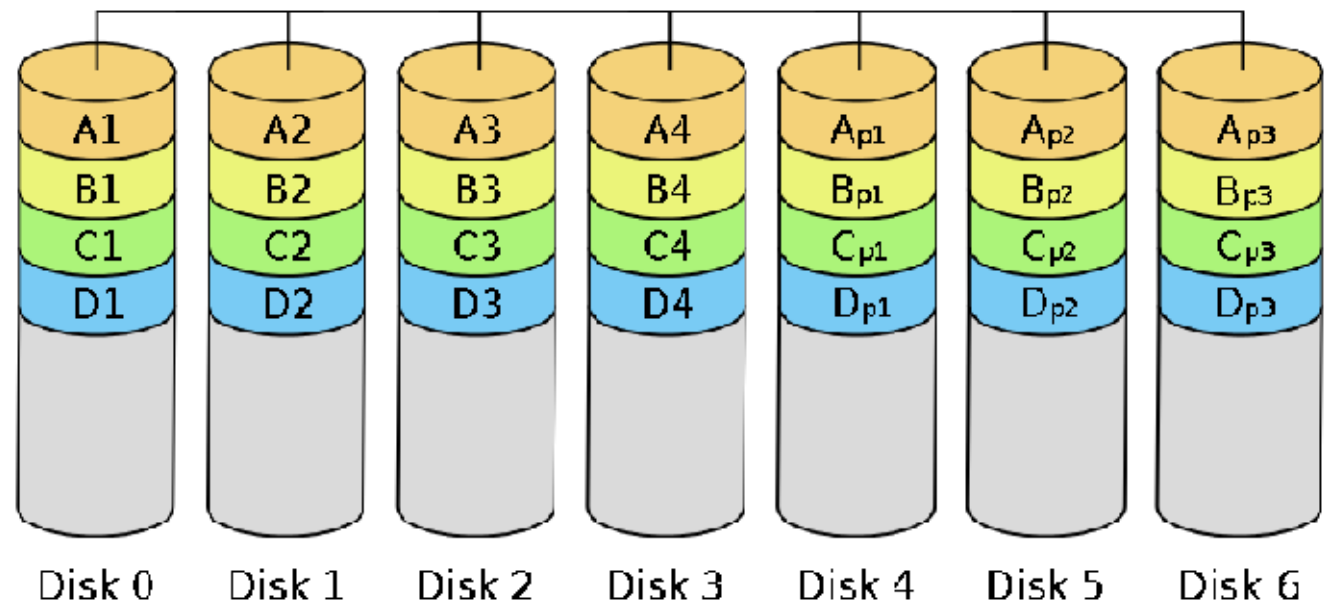
- Mahutavus: väikseima ketta maht
- Kiirus
  - | lugemisel – suurepärane
  - | kirjutamisel – väga hea
- Veakindlus – andmed säilivad $n-1$ ketta riknemisel

RAID 2

- Hamming Code ECC
- *Bit interleave*
- Kasutati *mainframe*-de ajastul

RAID 2

RAID 3

- Parallel transfer with parity

- Byte interleave*

- 'parity' info eraldi kettal

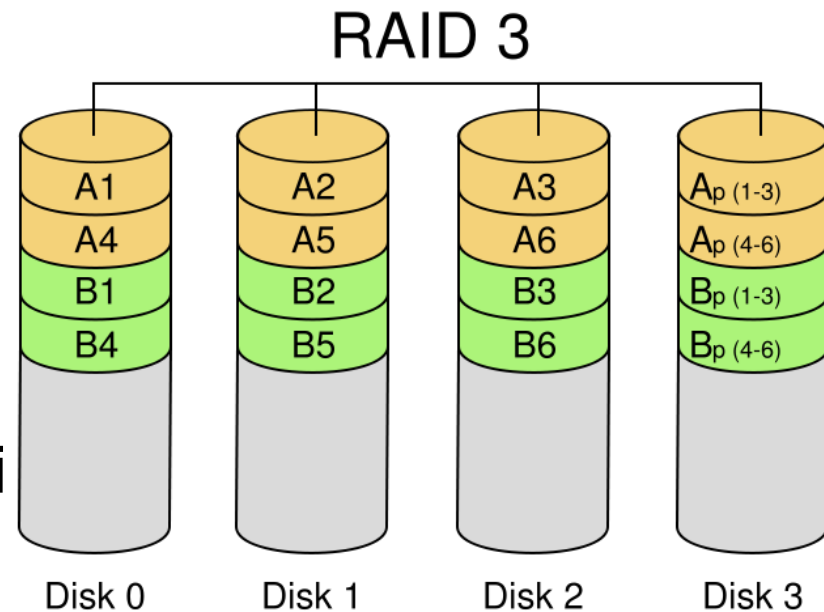
- Mahutavus: $n-1$

- Kiirus

- järjestikusel lugemisel või kirjutamisel suurepärane

- ainult üks pöördumine korraga!

- Andmed säilivad ühe ketta riknemisel, kiirus ei muutu!

RAID 4

- Independent data disks with shared parity disk

- striping nagu RAID0-gi plokikaupa, lisaks 'parity' info eraldi kettal

- Mahutavus: $n-1$

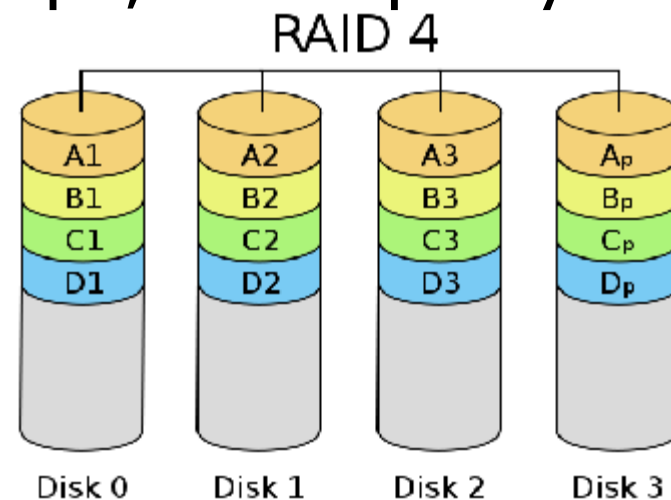
- Kiirus

- lugemisel – suurepärane

- kirjutamisel – hea

- mitmikpöördusel jääb pudelikaelaks 'parity' ketas

- Andmed säilivad ühe ketta riknemisel

RAID 5

- Independent data disks with distributed parity blocks

- 'parity' info on ketastel „laiali“

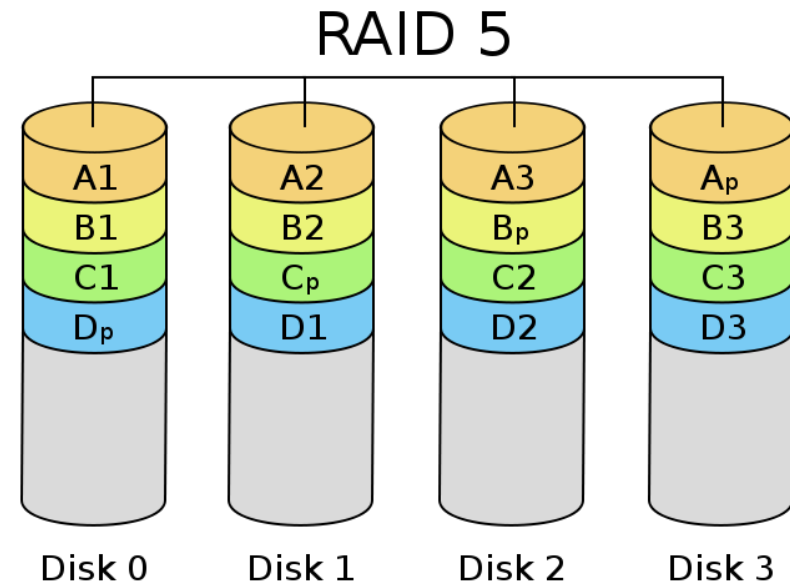
- Mahutavus: $n-1$

- Kiirus

  - lugemisel – suurepärane

  - kirjutamisel – hea...väga hea

- Andmed säilivad ühe ketta riknemisel

RAID 6

- Independent data disks with two independent distributed parity schemes

- ┆ `parity` -infot 2 instantsi, muidu nagu RAID 5

- ┆ Maht: $n-2$

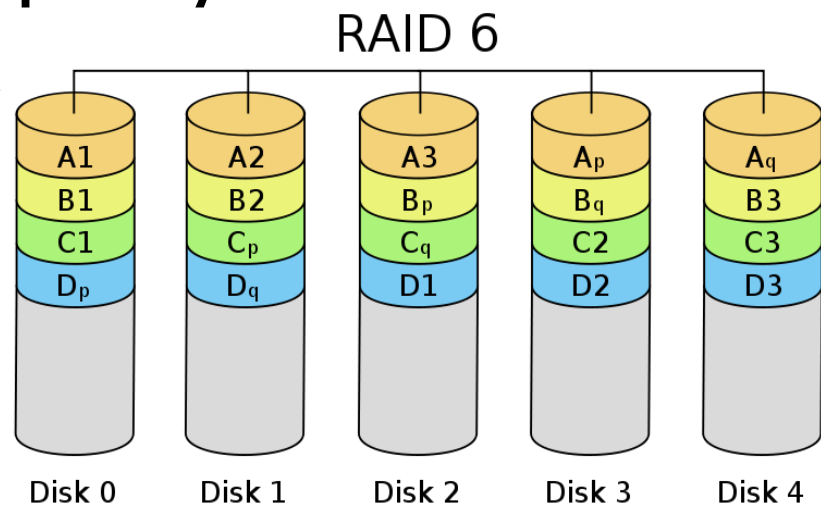
- ┆ Kiirus

- ┆ lugemisel – suurepärane

- ┆ kirjutamisel – hea

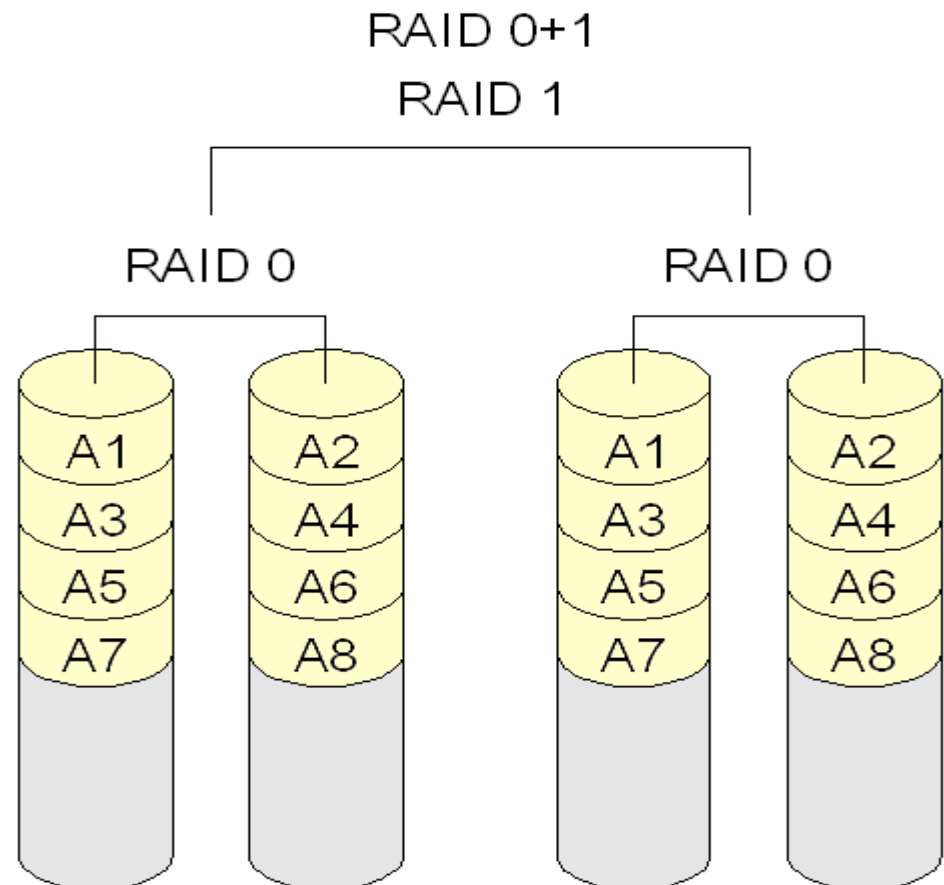
- ┆ Andmed säilivad kuni kahe ketta riknemisel

- ┆ NB! Teise ketta riknemist oodata EI soovita!

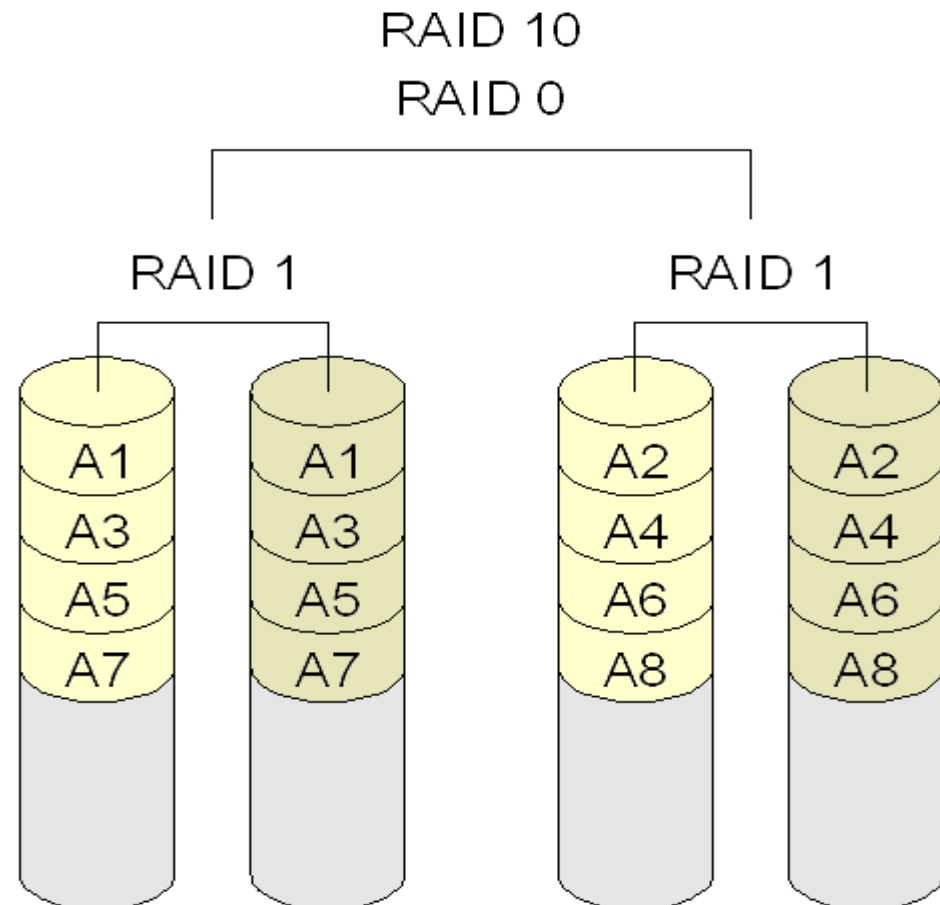
RAID

- RAID 0+1 mirrored array whose segments are RAID 0 arrays

RAID

- RAID 10 - striped array whose segments are RAID 1 arrays

RAID

- riistvaraline
  - ei koorma arvuti protsessorit
  - on OS-st sõltumatu
    - OS-le paistab kõide (*volume, virtual disk*) kui tavaline füüsiline ketas
- tarkvaraline
  - odav – ei vaja eraldi riistvara
  - Linux-s mitu võimalust
    - md- seadmed (nt `/dev/md123`)
    - LVM VG võib koosneda mitmest PV-st RAID-na
    - failisüsteemid nagu ZFS või BTRFS oskavad sisemiselt

RAID ja failisüsteemid

